

Зеленчукопроизводството в България — състояние и проблеми

Ст.н.с. д-р НИНА КОТЕВА
Институт по аграрна икономика — София
E-mail: ninakoteva@abv.bg

Резюме: Резултатите от проведеното изследване показват, че от началото на 90-те години зеленчуко- и картофопроизводството са в криза. Секторът се характеризира с трайни тенденции на намаляване на площи, производство, влошаване на качеството и отлив на производители. Едрото, специализирано зеленчукопроизводство се превръща в многоасортиментно, нископроизводително, дребно и несигурно производство. България загуби силните си позиции на традиционен производител и износител на зеленчуци.

Основните причини за негативните тенденции са липсата на целенасочена аграрна политика в предприєдинителния период, подкрепа и стимули за развитието на подотрасъла.

Преобладаващото дребно производство, пониско равнище на техническо и технологично развитие, вертикална и хоризонтална интеграция, недостатъчната степен на сдружаване на производителите ще породят нови проблеми пред земеделските стопанства при прилагане на регулаторните механизми и мерки на ОСП на ЕС и ще ограничи подкрепата в сектора.

Направената оценка за влиянието на ОСП на ЕС показва, че равнището и насоките на подкрепа не са достатъчни за преодоляване на неблагоприятните тенденции в зеленчукопроизводството. Необходимо е активна аграрна политика и сериозна държавна подкрепа за ускоряване на процесите на адаптиране към европейските изисквания и стандарти, за създаването на благоприятна икономическа среда за укрепване на земеделските стопанства и превръщането им в жизнеспособни пазарно ориентирани стопански единици, за да реализираме потенциалните възможности, с които разполага нашата страна за изграждането на устойчив, конкурентноспособен и експортноориентиран сектор.

Ключови думи: зеленчукопроизводство, картофопроизводство, ОСП, обща организация на пазара, земеделски стопанства, аграрна политика.

Зеленчукопроизводството традиционно е едно от основните производства в българското земеделие. То формира около 30% от брутната продукция на растениевъдството в България. Ето защо устойчивото развитие на производството на зеленчуци и картофи в условията на пълноправно членство на страната ни в ЕС трябва да бъде част от националната ни аграрна политика и нейните приоритети.

В аспекта на новите реалности, развитието на съвременното зеленчуко- и картофопроизводство от една страна, предполага изграждането и развитието на производствени структури, съобразени с конкретните условия, националните особености, опита и традициите, но от друга страна предполага изграждането и развитието на производствени структури, съответстващи на европейските изисквания и стандарти за качество и безопасност на храните, които да доведат до възможността българският производител да заеме достойно място на европейския пазар. Това налага необходимостта от:

⇒ добро познаване на реалното състояние на зеленчукопроизводството в страната;

⇒ анализ на готовността на сектора за въвеждане и прилагане на Общата селскостопанска политика (ОСП) на Европейския съюз (ЕС);

⇒ извеждане на проблемите, свързани с прилагането на регулаторните механизми на Общата организация на пазара (ООП) в сектора;

⇒ ясна визия за развитието на тези производства в условията на евроинтеграция.

В тази връзка, *целта на статията е въз основа на анализ да се очертаят тенденциите в зеленчукопроизводството и направи оценка за влиянието на ОСП на ЕС върху по-нататъшното развитие на сектора.*

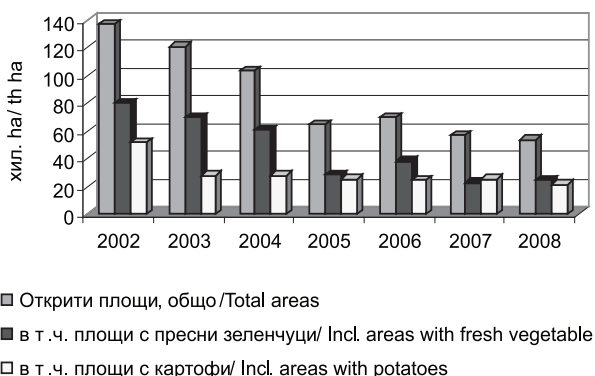
Състояние и тенденции на развитие на зеленчукопроизводството в България

Площи, добиви и производство

За периода 1998—2008 г. се очертава трайна тенденция на намаляване на площите в сектора, която доведе до съкращаване на ИЗП наполовина (фиг. 1). Изпреварващият темп на намаляване на площите в сектора в сравнение с отрасъла като цяло, предопределят на този етап ниския му относителен дял от общата ИЗП в страната — около 2%, при относителен дял на площите със зеленчуци за 1998 г. — близо 10%.

За потенциалните възможности на страната, *средните добиви* при всички зеленчукови култури са относително ниски и показват сериозни колебания. При ниското равнище на агротехника, производството е силно зависимо от климатичните условия. Това показва, че рискът при отглеждането на зеленчуци е по-голям, отколкото при другите култури.

Фиг. 1
Fig. 1

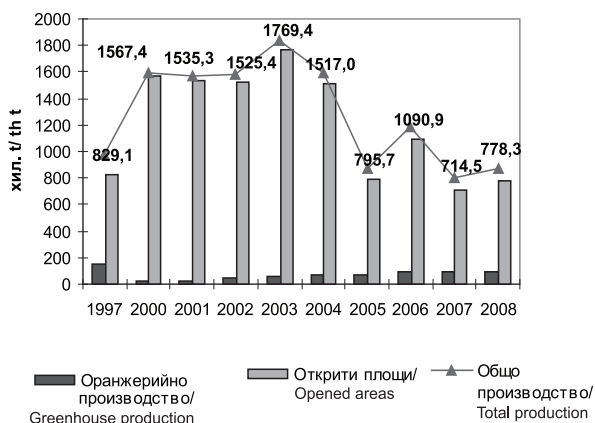

Динамика в площите със зеленчуци за периода 2002—2008 г. Vegetable Cropped Areas Dynamics for the Period 2002—2008
Източник: МЗП, „Агростатистика“, Производство на зеленчуци в България, 2002—2008 г.
Source: MAF, „Agrostat“, Vegetable production in Bulgaria, 2002—2008

Общото производство се характеризира със сериозни колебания, породени от колебанията в равнището на произведената продукция от откритите площи, но като цяло следва низходяща тенденция. След 2000 г. се увеличава оранжерийното производство, като продукцията нараства от 28 хил. t на 96 хил. t за 2008 г., което представлява 7% от общото производство, дължащо се на държавната инвестиционна подкрепа за изграждане на оранжерии.

Районирането на производството е една от положителните страни на сектора. Концентрацията на суровинната база определя местонахождението на преработвателните предприятия. Зеленчукопроизводството е концентрирано в Южен Централен

Фиг. 2
Fig. 2

Динамика в производството на зеленчукови култури/ Vegetable Crops Production Dynamics
Източник: МЗП, „Агростатистика“, Производство на зеленчуци в България, 2001—2008 г./Source: MAF, „Agrostat“, Vegetable production in Bulgaria 2001—2008.

район, където са разположени 44% от зеленчуците и 50% от картофите.

Реализация на продукцията

Сериозна слабост е, че производителите се насочват към дадено производство без проведени маркетингови проучвания и без предварително сключени договори за реализация на продукцията. При нетрайната продукция и липса на складова база, подложени на силната конюнктура на пазара, производителите са принудени да продават продукцията си и по цени под равнището на производствените разходи. Липсата на икономически стимули, породени от ниските изкупни цени и несигурната реализацията са част от причините за отказ от тези производства и редуцирането на стопанствата в сектора.

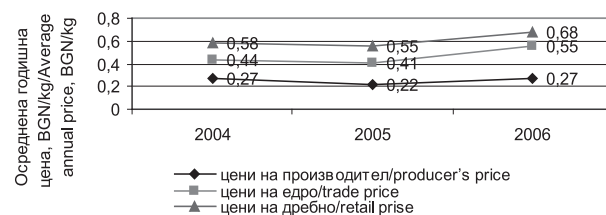
Като положителна тенденция може да се отчете намаляването на дела на произведената продукция от основните зеленчуци за лична консумация като единствено при картофите се запазва по-висок относител дял. По-голяма част от произведената продукция се реализира чрез търговската мрежа — над 60% от произведените домати, 50—70% от сладкия пипер, главестото зеле — над 80%, краставиците — около 70—80% и т.н. Каналите за пазарна реализация на продукцията, подредени по тяхното значение са: директна продажба на специализирани борси и тържища, продажба на търговци на едро, предаване на търговци на дребно. Увеличава се делът на зеленчуковата продукция, която се предава директно на преработвателните предприятия.

Цената е един от основните фактори, които формират икономическия интерес на производителите за отглеждане на дадена култура, а от друга страна — оказват влияние върху равнището на потребление.

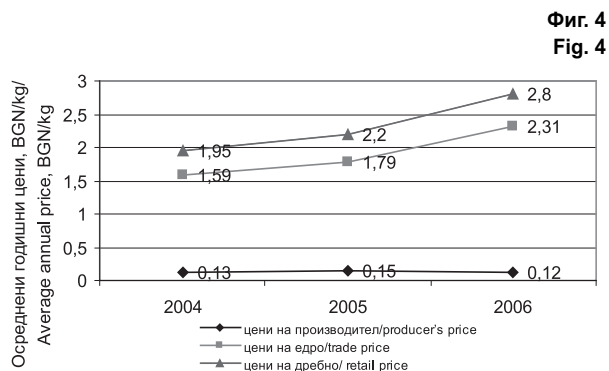
Цените на зеленчуците следват сезонния характер на производството, но се характеризират и със сериозни колебания по години, в зависимост от равнището на местно производство и вноса.

Запазва се сериозната разлика между цените на производител, на едро и дребно, което показва, че печалбата остава в търговците. Запазват се ниски изкупни цени на зеленчуците от полско производ-

Фиг. 3
Fig. 3

Динамика в цените на картофите/ Potatoes Prices Dynamics

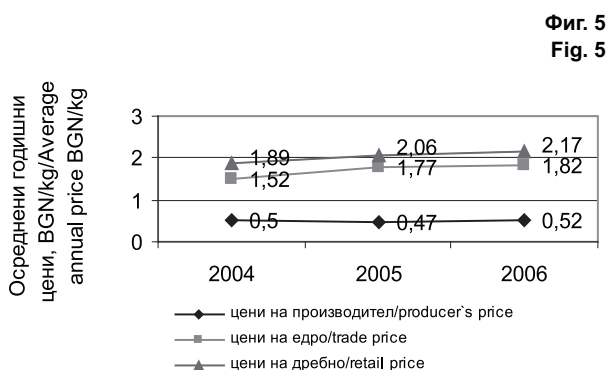

Динамика в цените на домати/Tomatoes Prices Dynamics
Източник: САПИ /Source: SAPI

ство, а при сезонното насищане на пазара, производителите са принудени да продават продукцията си по цени под равнището на производствените разходи. Това е една от причините за отказ от зеленчукопроизводството.

Структуроопределящите продукти във вноса с пресни зеленчуци са домати-оранжерийни и полски, краставици-оранжерийни, сладък пипер, зрял лук и картофи. С изключение на оранжерийните краставици при останалите зеленчуци, вносът е по-висок от износа.

Най-висок внос е отчетен при зрелия лук и внесените количества се увеличават, което показва, че местното производство не може да удовлетвори потребностите. На следващо място са картофите,

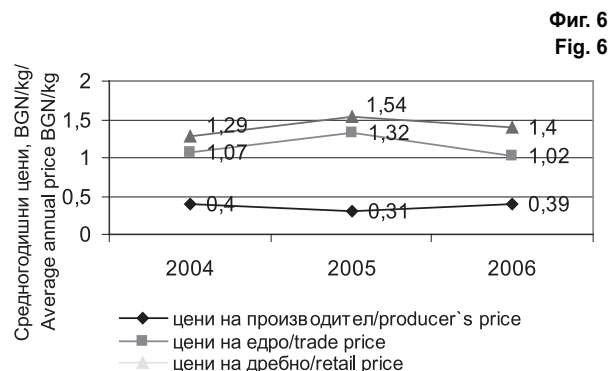

Динамика на цените на краставиците и корнишоните
Cucumbers' and Gherkins Prices Dynamics

Динамика на външната търговия с пресни зеленчуци/Foreign Trade Fresh Vegetables Dynamics

Продукти/Products	Внос, t /Import, t			Износ, t /Export, t		
	2006	2005	2004	2006	2005	2004
Домати-оранжерийни/Greenhouse tomatoes	9168	7321	6948	212	68	1668
Домати-полски/Field tomatoes	750	1216	933	227	172	21
Краставици-оранжерийни/Greenhouse cucumbers	4366	3045	3440	5901	5633	3975
Сладък пипер/Sweet pepper	3020	13 994	6379	1559	1142	2604
Зрял лук/Onions	24 881	16 515	18 361	430	426	659
Картофи/Potatoes	10 706	27 807	39 179	109	105	971

Източник: Агенция „Митници“ и МЗГ, отд. „Маркетинг“/Source: Customs Agency and MAF Marketing department

Динамика на цените на зеления пипер
Sweet Pepper Prices Dynamics
Източник: САПИ / Source: SAPI

но при стабилизиране на нашето производство, тенденцията е към намаляване. Важен дял във вноса имат оранжерийните домати и количеството им се увеличава, като главната причина за това е конкурентната им цена.

В износа с най-висок дял са оранжерийните краставици и пиперът. Намаляването на износа към традиционните пазари не може да се компенсира с по-бавния темп на нарастване на износа към ЕС.

Зеленчукопроизводителни стопанства

Големият брой производители в зеленчукопроизводството се дължи главно на зеленчуковите градини и множеството дребни стопанства. На фона на намаляващите площи със зеленчуци се извършва организационно-стопанското реструктуриране в сектора. Протичащите структурни промени водят до намаляване броя на земеделските стопанства, отглеждащи зеленчуци от 658,4 хил. през 2001 г., 408,6 хил. — 2003 г., на 183,1 хил. — 2007 г., и увеличаване средният им размер до 2,2 да.

Неколкократното намаление на броя на стопанствата се дължи главно на намаляване броя на стопанствата на физически лица, но въпреки това запазват преобладаващият си дял (над 98%). Те са основни производители на полски и градински зеленчуци, като на този етап стопанисват 84% от откритите площи. Това са изключително дребни стопанства със среден размер 1,9 да. Зеленчукоп-

Таблица 1/Table 1

Таблица 2 / Table 2

Брой и организационна структура на зеленчукопроизводителните стопанства през 2007 г.
Number and Organization Structure of Vegetable Growing Farms 2007

Юридически статут Legal statute	Стопанства, отглеждащи зеленчуци/ Vegetable growing farms				Специализирани зеленчукопроизводителни стопанства/ Specialized vegetable growing farms			
	стопанства/Farm		площ/Area		стопанства/Farms		площ/Area	
	брой/ number	%	ha	%	брой/ number	%	ha	%
Общо за страната/Total for the country	183 123	100,00	41 342,95	100,00	15 092	100,0	4584,38	100,00
Физически лица/Physical persons	182 379	99,59	35 551,81	85,99	14 829	98,26	3706,15	80,84
Еднолични търговци/Sole traders	402	0,22	1 480,97	3,58	116	0,77	125,62	2,74
Кооперации/Cooperatives	101	0,06	1 378,37	3,33	6	0,04	49,10	1,07
Търговски дружества/Companies	209	0,11	2 847,92	6,89	138	0,91	695,11	15,16
Сдружения/Associations	3	0,00	13,66	0,03	Н.д.	Н.д.	6,00	0,13
Други/Others	29	0,02	70,22	0,17	Н.д.	Н.д.	2,40	0,05

Източник: МЗХ, дирекция „Агрозистатика“ — Структура на земеделските стопанства в България 2007
Source: MAF „Agrostat“ — Structure of agricultural farms in Bulgaria 2007

производството се комбинира предимно с отглеждането на разнородни култури и/или животни. Основават се изцяло на собствена земя, финансиране и семеен труд.

Броят на стопанствата на търговски дружества (АД, ООД) също намалява, но средният размер се увеличава значително на 136,2 da. При оранжерийното производство малък брой търговски дружества управляват около 70% от тази дейност.

Броят на земеделските кооперации е незначителен и те непрекъснато съкращават площите със зеленчуци.

Друга характерна особеност е **ниската степен на специализация** на производството за 2007 г. Специализираните са само 8% от всички стопанства, отглеждащи зеленчуци. Негативна тенденция е непрекъснатото намаляване на броя на специализираните стопанства в зеленчукопроизводството от 21 827 бр. през 2003 г. на 15 093 бр. — 2007 г.

При специализираните стопанства се запазва високият относителен дял на стопанствата до 2 ИЕ — над 70%, от които произвеждат продукция предимно за самозадоволяване.

Сериозни колебания се отчитат в броя на полупазарните стопанства стопанствата (2—4 ИЕ), което показва, че те са неустойчиви. Сред най-сериозните им проблеми е неспособността им да се адаптират към пазара, поради ниската партидност на продукцията. След присъединяването към ЕС те ще изпитат сериозни затруднения, защото нямат нужния потенциал за реструктуриране, удряване, модернизация на производството, за да да отговорят на маркетинговите стандарти за качество.

Тревожна тенденция е намаляването на броя на пазарните стопанства над 4 ИЕ, включително и на едрите специализирани стопански структури, въпреки че притежават редица конкурентни предимства. При тях основна цел е печалбата и те реагират най-силно на пазарната конюнктура.

Таблица 3 / Table 3

Разпределение на специализираните стопанства по икономически размер
Specialized Farms Distribution by Economic Size

Икономически размер на стопанството, ик. ед. /Economic size of the farm, ESU	2003		2005		2007	
	бр. стопанства/ Number of farms	отн. дял, %/ Relative share, %	бр. стопанства/ Number of farms	отн. дял, %/ Relative share, %	бр. стопанства/ Number of farms	отн. дял, %/ Relative share, %
До 2/Up to 2	15 180	69,50	12 420	74,60	11236	74,40
2—4	3607	16,50	1824	10,90	2403	15,90
4—16	2464	11,30	1912	11,50	1178	7,90
16—100	492	2,30	397	2,40	230	1,50
Над 100/Over 100	84	0,40	77	0,60	46	0,30
Общ бр. стопанства/ Total farm number	21 827	100,00	16 630	100,00	15 093	100,00

Източник: МЗГ, „Агрозистатика“, Структура на земеделските стопанства в България през стопанската 2004/2005 г. и 2006/2007 г.; Резултати от преброяването на земеделските стопанства в България през 2003 г., С...2005 и собствени изчисления
Source: MAF, „Agrostat“, Structure of the agricultural farms in Bulgaria during 2004/2005 and 2006/2007, Results from the counting of farms 2003, own calculations.

Очертаната негативна тенденция показва, че въпреки подкрепата по ОСП на ЕС в сектора не е създадена благоприятна икономическа среда и производителите нямат икономически интерес да развият зеленчукопроизводството.

Аграрна политика в предприєдинителния период

В предприєдинителния период основен приоритет на аграрната политика е изграждането на институционална среда, адекватна на изискванията на ЕС — хармонизиране на законодателството и изграждане на съответстващи управленски звена. Без ясна и целенасочена политика за развитието на сектора са полагани усилия за подпомагане на производителите със средства от ДФ „Земеделие“, предприєдинителните фондове по САПАРД и регионалните програми.

Като се анализира ефектът на оказаната държавна подкрепа, се налагат следните *изводи*:

⇒ финансовият ресурс е крайно ограничен и не може да окаже съществено влияние върху развитието на сектора в състоянието, в което се намира;

⇒ поставените изисквания ограничават достъпа до подкрепа на широк кръг производители и довеждат до неусвояване на част от отпуснатите субсидии;

⇒ подпомогнати са малко на брой стопанства и ограничен размер от площите — до около 5% при картофите, 14% — при домати, до 24% — при пипера.

Като абсолютна стойност помощта по програма САПАРД е сравнително по-голяма. Липсата на достатъчно потенциал на част от стопанствата, голямата бюрокрация, високите и често неясни изисквания за производителите са пречка за кандидатстване и изпълнение на част от одобрените проекти. Данните показват, че малък брой по-едри зеленчукопроизводителни стопанства се възползвали от мярката за инвестиции в земеделски стопанства — 64 стопанства за периода 2001—2006 г., главно за изграждане и възстановяване на оранжерии. За подобряване на маркетинга на продукцията — общо 51 стопанства в сектор „плодове и зеленчуци“. Поради неосъзнаване на значението и ролята на организациите на производителите (ОП), които ще играят в условията на ОСП на ЕС, липсата на доверие и невъзможност за покриване на критериите за признаване, има изградена само една ОП в сектора с подкрепата на средства от предприєдинителните фондове.

Въз основа на проведения анализ за състоянието на зеленчукопроизводството се налагат следните обобщаващи *изводи*:

● Въпреки че след 1990 г. България загуби силните си позиции на традиционен производител и износител на зеленчуци, зеленчукопроизводството

остава важен сектор от земеделието, поради неговото икономическо и социално значение;

● Секторът е в стагнация. Очертават се трайни негативни тенденции в намаляване на площите и производството. Увеличава се вносът на зеленчуци, за които в страната съществуват благоприятни природно-климатични условия;

● Запазва се нерационалната организационно-стопанската структура в отрасъла. Обликът на подотрасъла се определя от дребните полупазарни стопанства. Едрото, специализирано зеленчукопроизводство се превръща в многоасортиментно, нископроизводително, дребно и разпокъсано производство;

● Ниска конкурентоспособност на произведена продукция — незадоволително качество; производство, силно зависимо от климатичните условия, поради неспазване на агротехническите изисквания; недоизградена производствена инфраструктура, не отговаряща на съвременните изисквания — напоителна система, складова база, недостатъчна и остаряла техника и др.;

● Недостиг на квалифицирана работна ръка;

● Липса на целенасочена политика в предприєдинителния период и мерки за преодоляване на проблемите, произтичащи от маломерната собственост и ниската конкурентоспособност на производството;

● Зеленчукопроизводството ще се включи в общото икономическо пространство на ЕС неподготвено — след продължаващ дългогодишен спад на площи, добиви и производството, влошаване на качеството, запазване на разпокъсаността и маломерността на насажденията и отлив на производители. Силният конкурентен натиск крие сериозна опасност за развитието на сектора.

Състоянието на зеленчуко- и картофпроизводството в ЕС и мястото на България в Общия европейски пазар

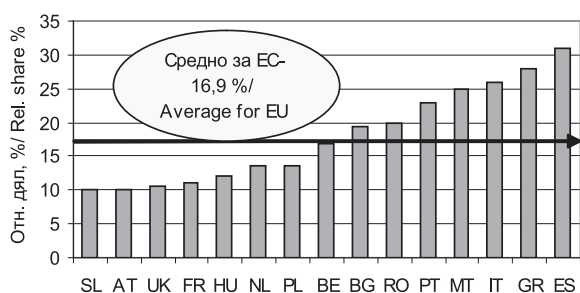
С присъединяването на България към ЕС зеленчукопроизводството в страната ще изпитва все по-силно въздействие на общия европейски пазар. Това налага да се проследят ключовите фактори, които ще оказват най-силно влияние върху перспективите за развитието на сектора в рамките на общността.

Плодовете и зеленчуците заемат важно място в общото аграрно производство на ЕС със среден относителен дял от 16,9%. България заема междинно положение, съответно с близо 20% относителен дял.

По осреднени данни за периода 2004—2006 г. в страните от ЕС се произвеждат 72,2 млн. t зеленчуци, което формира 8,3% от общото световно производство¹. Най-големи производители на зеленчуци

¹<http://ec.europa.eu/agriculture/kapreform/fruitveg>

Фиг. 7
Fig. 7

Относителен дял на плодовете и зеленчуците на страните-членки на ЕС (над 10%) към общото селскостопанско производство (средно за 2004—2006 г.) / Relative Share of Fruits and Vegetables in the Total Agricultural Production for the Countries Members (over 10%)

Източник: Eurostat / Source: Eurostat

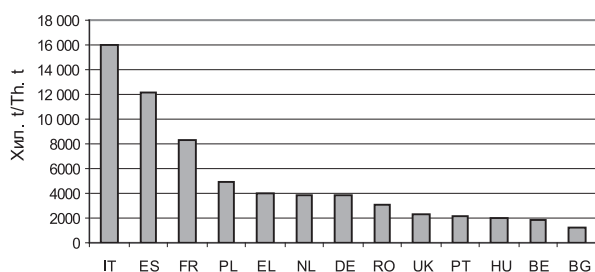
са Италия, Испания, Франция и Полша. Въпреки, че в нашата страна има благоприятни природоклиматични условия, се нареждаме на 13-то място по обем на продукцията от пресни зеленчуци.

Като **най-големи производители на картофи** се очертават Полша, Германия, Румъния, Холандия, Англия. Динамиката на размера на засадените площи показва, че за анализирания период, площите с картофи в Полша намаляват почти 2 пъти, но тя остава водещ производител. В другите страни — основни производителки се констатира само леко намаление на площите. Единствено в Румъния площите с картофи се запазват, дори има леко покачване.

България се нарежда на 14-то място по площи с картофи, но поради по-ниските добиви, отстъпваме на по-задно място по произведена продукция в рамките на ЕС.

Потребление. С изключение на Гърция и Италия, в останалите страни все още не е достигната препоръчителната консумация на Световната здравна организация от 400 g плодове и зеленчуци

Фиг. 8
Fig. 8

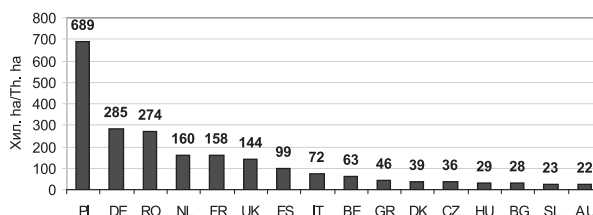

Основни производители на зеленчуци по осреднени данни за периода 2004—2006 г.

Main Vegetable Producers by Averaged Data for the Period 2004—2006.

Източник: Eurostat / Source: Eurostat

Фиг. 9
Fig. 9

Среден размер на реколтираните площи с картофи за 2004—2006 г., хил. ha

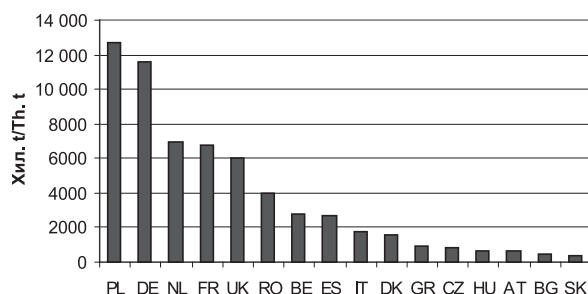
Average Size of the Potatoes Cropped During 2004—2006, thou. ha.

Източник: Eurostat / Source: Eurostat

ци ежедневно. Посочените данни показват, че потреблението ще нараства.

Търговия с трети страни. ЕС е нетен вносител на пресни зеленчуци и тази тенденция се задълбочава. Въпреки колебанията през отделни години се очертава трайна тенденция на увеличаване на вноса и намаляване на износа. Това показва, че производството в рамките на ЕС е недостатъчно за покриване на потребностите. За България, която има потенциал за разширяване на производството на зеленчуци, съществуват благоприятни възможности за увеличаване на пазарния дял в общия европейски пазар.

Фиг. 10
Fig. 10

Среден размер на произведената продукция от картофи за 2004—2006 г.

Average Potatoes Production for 2004—2006

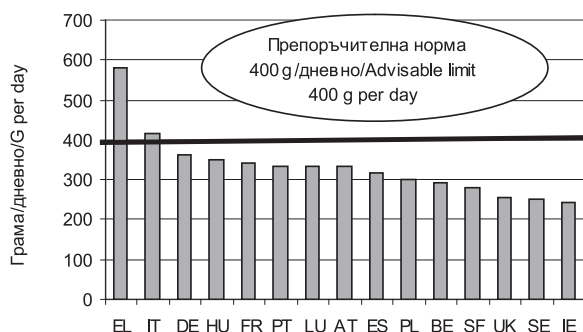
Източник: Eurostat / Source: Eurostat

Влияние на ОСП на ЕС върху развитието на зеленчукопроизводството в България

Избраните подходи на реформиране у нас и липсата на целенасочена аграрна политика за организационно-стопанско реструктуриране, предопредели запазването на коренно различна структурата на земеделските стопанства в сравнение със страните от ЕС. При по-ниското равнище на производителност, продуктивност и ефективност, земеделските стопанства ще имат сериозни трудности на конкурентния европейски пазар.

Фиг. 11
Fig. 11

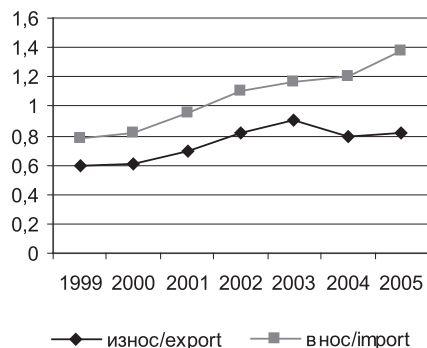

Дневна консумация на плодове и зеленчуци, g
Daily Consumption of Fruits and Vegetables, g
Източник/Source: <http://ec.europa.eu/agrikulture/kapreform/fruitveg>

Проблеми при прилагане на регулаторните механизми на ОПП

Преобладаващото дребно производство, пониското равнище на технологично развитие, кооперирането, вертикалната и хоризонталната интеграции ще ограничат равнището на подкрепа по мерките от ОСП и ще породят нови проблеми пред земеделските производители при прилагането на общите правила и регулаторни механизми на ООП. Като крайно неблагоприятна може да се оцени ситуацията на производителите на пресни зеленчуци. Към сега съществуващите проблеми пред производителите с трудния им достъп до пазара, се поставят нови ограничения за реализацията на продукцията в условията на ОПП — спазването на маркетинговите стандарти за качество. Дребните производители ще изпитат сериозни затруднения за постигането на тези стандарти, поради малката

Фиг. 12
Fig. 12

Търговията с пресни зеленчуци на ЕС-25 с трети страни, '000 млн. €
Trade with Fresh Vegetables of EU-25 with Third Countries, '000 bill €
Източник/Source: <http://ec.europa.eu/agrikulture/kapreform/fruitveg>

партидност на продукцията и не винаги с нужното качество, липсата на достатъчен потенциал за реструктуриране и модернизация на производството. Сериозните проблеми, пред които са изправени преобладаващият брой дребни стопанства с неспособността им към адаптиране на пазара, ще доведе до редуциране на техния брой и до ограничаване на производството само за лична консумация.

Контролът за качеството, поради начина му на организиране (контролорите са свръхзискателни, тъй като тяхното възнаграждение е обвързано с броя на съставените актове), играе ролята на допълнително демотивиращ фактор за производителите, особено като се има предвид, че те продължават да действат разединени — без организации на производителите (ОП). Все още няма изграден необходимия брой ОП, чрез които да се промени икономическата среда в благоприятна за производителите посока. Наред със субективните причини, един от обективните фактори е невъзможността за покриване на критериите за признаване. Въпреки намаляването на минималните изисквания, тези граници са твърде високи за състоянието, в което се намира секторът. При средните цени на зеленчуците е необходима най-малко 200—400 хил. t продукция за достигане на размер на продажбите от 100 хил. евро.

След реформата в общата организация на пазара в сектора, в сила от началото на 2008 г., ролята и значението на ОП нараства и чрез тях главно ще се усвояват средствата от европейските фондове. Незначителният брой изградени ОП в страната ще лиши зеленчукопроизводителите от реална финансова подкрепа.

Преработвателните предприятия за сега са пасивни по отношение изграждането на вертикална интеграция със стопанствата и подкрепа на тяхното реструктуриране и сдружаване. Недостигът на суровина си осигуряват от внос и собствено производство.

Влияние на директните плащания

Изискванията за минимален размер на стопанството и на обработваемите парцели ще ограничат достъпът до субсидии на преобладаващия брой дребни стопанства на физически лица в сектора (над 70% от зеленчукопроизводителите). За останалата част от стопанствата, поради сравнително по-малките им размери, получените директни и национални плащания представляват незначителна част от нетния им доход — за 2007 г. съответно 1—2%, а за 2008 г. — около 3%. При кооперациите, отглеждащи полски зеленчуци, получените субсидии само ще намалят натрупаните загуби.

Налага се изводът, че при високите производ-

ствени разходи в сектора, директните плащания няма да оказват съществено влияние върху доходите на зеленчукопроизводителите, а само ще ги подпомагат в текущата дейност.

Влияние на мерките по Програмата за развитие на селските райони (ПРСР)

От мерките по ПРСР най-съществено и непосредствено влияние върху зеленчукопроизводството може да има подкрепата за модернизация на производството, създаване на стопанства на млади фермери и подпомагането на полупазарните стопанства в процес на реструктуриране.

Както цялото земеделие, така и зеленчукопроизводството изпитват остра нужда от модернизация на производството и доизграждане на необходимата инфраструктура. Като структуроопределящ подотрасъл с традиции и експортен потенциал, за развитието на зеленчукопроизводството е изключително важно да се насочат значителни средства *по мярката за модернизация на стопанствата* за повишаване на техническото и технологичното ниво на производството, изграждане на необходимата складова база, възстановяване и изграждане на напоителната система и др. За съжаление преобладаващо дребният размер на стопанствата, липсата на средства, недостатъчната информираност са главните причини за ниският интерес към мярката — подкрепа са получили само 15 зеленчукопроизводителни стопанства, което представлява едва 1% от одобрените проекти до края на м. август 2008 г. (по данни на Разплащателната агенция).

По-сериозен интерес има у младите фермери за развитие на зеленчукопроизводството. Броят

на одобрените проекти *по мярката за създаване на стопанства на младите фермери* е 230, което представлява 20% от всички одобрени проекти.

Потенциални бенефициенти в сектора по *мярката за подкрепа на полупазарни стопанства* са около 3 хил. Изследванията показват, че броят на специализираните зеленчукопроизводителни стопанства, които имат потенциал за реструктуриране и превръщането им в пазарно ориентирани е значително по-малък — около 500 бр. със среден размер 1,7 ha и икономически потенциал от 2—4 IE с обща ИЗП — 953 ha. За съжаление не разполагаме с данни за реалния брой на кандидатствалите и одобрените стопанства по тази мярка.

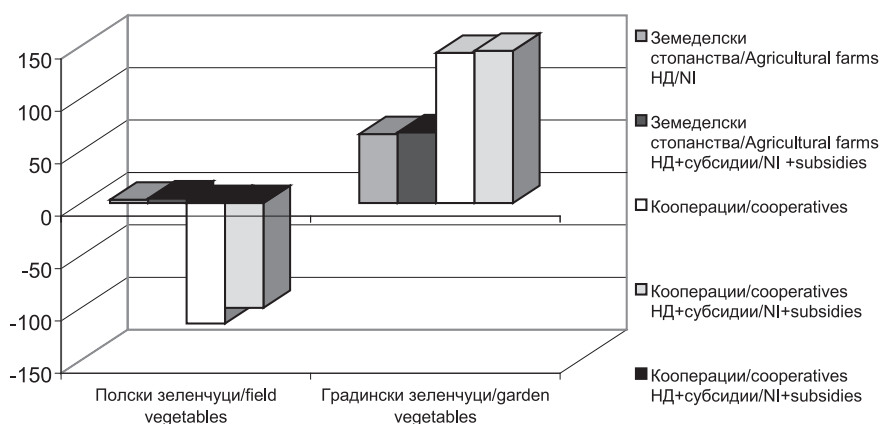
Въз основа на проведените анализ за влиянието на ОСП на ЕС върху развитието на сектора се налагат следните обобщаващи изводи:

⇒ Подкрепата по ОСП на ЕС ще има ограничено въздействие върху развитието на зеленчукопроизводството, поради невъзможността на преобладаващата част от земеделските стопанства да покрият изискванията по отделните мерки;

⇒ Предлаганата помощ и разпоредбите не са адаптирани в достатъчна степен и по подходящ начин към специфичните проблеми на новите страни-членки, вкл. и на нашата страна. Проблемите, които трябва да бъдат решени, изискват главно структурни промени, а средствата са недостатъчни за тяхното решаване, което ще предопредели запазване на нерационалната организационно-стопанска структура;

⇒ Ще се запази диференциацията по отношение размера на стопанствата, постигнатата производителност и продуктивност, техноло-

Фиг. 13
Fig. 13

Влияние на директните и национални плащания за 2008 г. върху доходите на специализираните зеленчукопроизводителните стопанства/ Impact of the Direct and National Payments for 2008 Upon the Incomes of the Vegetable Growing Farms

Източник: МЗХ, дирекция „Агροстатистика“, Системата за земеделска и счетоводна информация (СЗСИ) и собствени изчисления/
Source: MAF, Directorate Agrostat, System for agricultural and accountancy information. Own calculations

гичното равнище, конкурентоспособността, вертикалната и хоризонталната интеграция в сравнение със старите страни-членки на ЕС. Диференцираното подпомагане на старите страни членки и новите ще увеличи конкурентния натиск върху земеделските производители.

Резултатите от изследването показват, че равнището и насоките на подкрепа по ОСП на ЕС не са достатъчни за преодоляване на неблагоприятните тенденции в зеленчукопроизводството. Необходимо е активна аграрна политика и сериозна държавна подкрепа за ускоряване на процесите на адаптиране към европейските изисквания и стандарти, за създаването на благоприятна икономическа среда за укрепване на земеделските стопанства и превръщането им в жизнеспособни пазарно ориентирани стопански единици, за да реализираме потенциалните възможности, с които разполага нашата страна за изграждането на устойчив, конкурентоспособен и експортноориентиран сектор.

ЛИТЕРАТУРА

1. Резултати от преброяването на земеделските стопанства в България през 2003 г., ЗХП, С., 2005 г.
2. Структура на земеделските стопанства в България през 2004/2005 г., МЗХ, „Агrostатистика“.
3. Структура на земеделските стопанства в България през 2006/2007 г.
4. Производство на зеленчуци в България за периода 2002—2008 г., МЗХ, „Агrostатистика“.
5. <http://ec.europa.eu/agriculture/kapreform/fruitveg>

Статията е постъпила в редакцията на 9.12. 2009 г.

Vegetable — Growing in Bulgaria — Condition and Problems

N. KOTEVA

Institute of Agricultural Economics — Sofia

(Summary)

The results of the achieved study point out that since the beginning of the 90 years of the past century the vegetable — growing and potatoes production are in crisis. The sector is featured with firm tendencies of area and production decrease, quality worsening and a tide of producers. The huge, specialized vegetable — growing converts into multi assortment, low productive, small and uncertain activity. Bulgaria lost its strong positions of a traditional producer and exporter of vegetables.

The main causes for the negative trends are the lack of result-oriented agricultural policy during the pre accession period, support and stimulus for the sector's development.

The prevailing small production, the low technical and technological level of development, vertical and horizontal integration, the insufficient grade of producer's association will create new problems for the agricultural farms with the application of the regulation mechanisms and measures of CAP of the EC and will limit the sector's support.

The assessment of CAP of EC shows that the level and the directions of support are not sufficient for overcoming of the unfavorable tendencies in the vegetable-growing. An active agrarian policy and serious state support are required for acceleration of the processes of adaptation to the European exigencies and standards, for the creation of a favorable economic environment for strengthening of the agricultural farms and their conversions in vital, market oriented economic units, for the potential achievement of the country's capacity of building up a sustainable, competitive and exportation oriented sector.

Key words: vegetable-growing, potatoes production, CAP, common market organization, agricultural farms, agrarian policy.